

Flytta hemifrån

- ett dilemmaspel om vardagsekonomi
och konsumenträtt.

**PEDAGOGISKT
CENTRUM**
 Utbildning

Göteborgs Stad
Konsument och medborgarservice

Innehåll:

Sammanfattning, 3

Bakgrund, 3

Syfte, 3

Förberedelser, 3

Handledning, 3

Efterdiskussion, 4

Tore och Kajsa, 5

Dilemman, 6-27

Dilemman:

Kapitel 1: Egen lägenhet, 6-8

T: Att hyra i andra hand.

T: Att tänka på när man flyttar.

K: Att låna till en bostadsrätt.

Kapitel 2: Energismart, 9-13

T: Hur läser man av sin elräkning?

K: Vad drar ström i en lägenhet?

T: Aktiva energival

Kapitel 3: Abonnemang, 14-15

K: Bindningstid på telefonabonnemang

K: Mikrobetalningar

Kapitel 4: En bra deal?, 16-19

K: Telefonförsäljare

T: Bestrida en faktura.

T: Köpa och sälja på nätet.

K: Försäljare på stan.

Kapitel 5: Kredit, 20-21

K: Handla på avbetalning.

T: Att skaffa kreditkort.

Kapitel 6: Lånade pengar, 22-24

T: Studiemedel.

K: Sms-lån.

K: Gå i borgen.

Kapitel 7: När man inte kan betala, 25-26

T: Bortglömd faktura.

K: Betalningsanmärkning.

Kapitel 8: Flytta ihop, 27

Kajsa och Tore flyttar ihop.

Sammanfattning

Spelet handlar om ekonomi och konsumenträtt, och är uppdelat i 20 olika dilemman där vi följer Kajsa och Tore i olika situationer. Kapitlen är indelade i åtta olika teman eller kapitel. Handledaren kan välja de delar som behandlar frågor som gruppen arbetar med.

I varje dilemma beskrivs en situation där Kajsa eller Tore måste ta ställning i ett problem som rör vardagsekonomi och konsumenträtt. Situationerna skapar underlag för en efterdiskussion där deltagarna har möjlighet att väga in sina egna kunskaper och erfarenheter. Observera att det inte alltid finns uppenbara rätt och fel svar.

Spelet fungerar både för små grupper och hela klasser.

Bakgrund

I takt med att vi omges av allt mer aggressiv marknadsföring lever allt fler ur hand i mun. Tusentals unga och vuxna har problem att reglera sin konsumtion och sitt lånetagande, ofta till följd av bristande kunskap och erfarenhet. Spelet Flytta hemifrån är främst avsett för unga vuxna i åldern 18 – 25.

Syfte

Genom spelets verklighetsbaserade situationer kan man enkelt dra paralleller till olika situationer i livet och lära sig om de olika alternativ och möjligheter som finns. Syftet är att skapa underlag för diskussion och utbildning i konsumenträtt och vardagsekonomi.

Förberedelse

Välj vilka dilemman som gruppen skall gå igenom. Lämpligt antal dilemman för en timme är fyra eller fem, då varje dilemma följs av en diskussion kring de olika alternativen som beskrivs. Räkna med tio minuter per dilemma.

Handledning

Beroende på gruppens storlek kan handledaren dela in deltagarna i mindre grupper eller låta dem jobba i par. Om lokalen tillåter det kan det vara en bra idé att möblera om så att mindre grupper kan sitta tätt tillsammans.

Kopiera upp pappret med korten som beskriver spelets två karaktärer, Kajsa och Tore, så det finns tillräckligt för en uppsättning per par eller grupp som ska spela. Dela ut korten till grupperna.

Berätta att de kommer få höra om olika vardagssituationer som Tore och Kajsa hamnar i. Efter varje situation beskrivs fyra alternativ, och de skall välja vilket av dess som de tycker är det lämpligaste valet.

Läs upp eller dela ut dilemma-beskrivningen och låt sedan grupperna välja vad de tycker är det troligaste valet i varje situation.

Efter att alla har bestämt sig för ett alternativ får de redogöra för sitt val och varför de tycker så.

Blir det något alternativ som ingen grupp väljer är det viktigt att handledaren tar upp detta i slutet och frågar gruppen varför det inte var ett bra val. Det är viktigt här att inte bara konstatera vilka svar som är rätta eller felaktiga, utan skapa en öppen diskussion kring verkliga regler, fakta och förhållningssätt i situationen som beskrivs.

När handledaren har låtit gruppen behandla alla dilemman som denne valt ut, och spelet är färdigt, går man vidare till efterdiskussion.

Efterdiskussion

Om lokalen tillåter det, arrangera stolar i en ring så att alla sitter på samma nivå och kan se varandra. Under efterdiskussionen är det viktigt att som handledare vara icke-värderande och uppmuntra deltagarnas egna reflektioner.

Gå först igenom frågor som handlar om själva övningen, och ta sedan vidare diskussionen till de specifika dilemma ni behandlat.

Frågor som handlar om övningen:

- Var det svårt att välja alternativ?
- Kände ni igen er i någon av situationerna som beskrevs?
- Tror ni att Kajsa eller Tore hade fattat samma beslut som ni gjorde?
- Är det lättare eller svårare att fatta beslut själv än åt någon annan?

Frågor sorterade efter dilemma:

- 1:1. Vad bör stå med i ett andrahandskontrakt? Gäller muntliga kontrakt? Vad finns det för regler ifall man är inneboende?
- 1:2. Skriv en lista över saker man måste komma ihåg när man flyttar ut och när man flyttar in. Vem ansvarar för att de här sakerna blir gjorda?
- 1:3. Vad är amortering? Hur mycket betalar man i ränta? Vad är bunden och rörlig ränta? Man får inte låna för hela lägenhetsköpet, utan måste även ha en egen insats i köpet. Varför är det så? Varför betalar man en månadsavgift förutom ränta till banken?
- 2:1. En elräkning kan vara svår att förstå. Gå igenom några begrepp: Elnät och Elleverantör. Kwh – hur mycket är det? Skillnad på pris per kwh och slutlig kostnad inklusive skatt och moms.
- 2:2. Hur minskar man sin elförbrukning? Vad går att stänga av i lägenheten och vad måste stå på? Vad är en normal månadsförbrukning? Elavtal, elvärme, lågenergilampor.
- 2:3. Om att det alltid är bättre att välja elavtal än att ha tillsvidareavtal. Prata om olika sorters avtal: rörlig, fast och 50/50.
- 3:1. Varför vill telefonbolagen att man skall ha bindningstid? Vad för för- och nackdelar finns det med att binda sig till ett avtal under en viss tid?

- 3:2. Vad är mikrotransaktioner? Är företagen alltid skyldiga att informera och skicka kvitto när man köper något, även om det är till en låg kostnad?
- 4:1. Vad för regler gäller för telefonförsäljning? Om NIX och direktreklam till mobiltelefoner.
- 4:2. Vad ska man tänka på ifall man tänker bestrida en faktura? Vilka risker finns och vad har man för skydd som konsument?
- 4:3. Hur kan man på förhand veta ifall en vara kanske inte finns eller är felaktigt beskriven? Hur vanligt är det med lurendrejeri via nätet? Vilka regler gäller?
- 4:4. Vilka regler gäller när man köper något av försäljare på stan? Gäller ångerrätten då också? Hur länge, och hur gör man ifall man skrivit på något som man sedan ångrar?
- 5:1. Vad innebär det att handla på kredit? Vilka saker bör man tänka på innan? Vad är bra villkor för att handla på kredit? Ränta och avbetalning.
- 5:2. Vad gäller för att man ska kunna skaffa kreditkort? När betalar man för det man köpt? Ränta och villkor.
- 6:1. Hur stor del av ens studiemedel är lån, och hur stor del är bidrag? Hur mycket får man tjäna utan att förlora lånet, och vad händer om man tjänar mer än man får? När börjar man betala tillbaka?
- 6:2. Vad kostar ett Sms-lån med normal räntesats? Om man jämför det med ett vanligt lån, hur stor är skillnaden? Vad händer om man inte kan betala tillbaka?
- 6:3. Vad innebär det att gå i borgen för någon? Vad händer om personen sen inte kan betala?
- 7:1. Är företagen skyldiga att skicka en påminnelse? Vad är dröjsmålsränta? Vad är inkasso?
- 7:2. När får man en betalningsanmärkning, och vad innebär det? Kan man bli av med en betalningsanmärkning?
- 8:1. Vad säger sambolagen? Vad för problem kan det orsaka att flytta ihop utan att komma överens i förväg? Spelar det någon roll vem som står på kontraktet?

Tore

Tore ska börja studera och flytta till en lägenhet i en annan stad. Tore är ganska noggrann med sin ekonomi men är väldigt osäker på hur man skriver bra avtal och vad som gäller när man bor själv för första gången.

Inkomst: Studiemedel: 8000 kr/mån.

Kajsa

Kajsa har ett eget jobb och har nyligen flyttat till egen lägenhet. Kajsa har egen inkomst för första gången och gillar att använda sina nya pengar, men har kanske inte riktigt ett långsiktigt tänkande, och är väldigt impulsiv i sina köpvanor nu när hon har egna pengar att röra sig med.

Inkomst: 13000 kr/mån efter skatt.

I:I Tore: Att hyra i andrahand

I fredags fick Tore ett andrahandskontrakt på en etta på tjugoen kvadrat med kokvrå. Det ligger nära skolan och förstahandskontraktet innehas av en klasskompis storebror. I mailet skrev han att den kostar fyratusen kronor i månaden. Det är hälften av det studiemedel som Tore får varje månad.

Vad bör Tore kolla upp innan han bestämmer sig för att hyra?

1. Bra att förstahandsgästen är någon bekant, eventuella frågor kan ni lösa på vägen. Det viktigaste är att uppsägningstiden är kort och att han vet hur länge han får hyra.
2. Det är viktigt med ett skriftligt kontrakt, inte bara muntligt. Tore bör även kolla upp vad som ingår i hyran, vad han får för pengarna.
3. Viktigast är att ta reda på så att förstahandsgästen verkligen får hyra ut sin lägenhet. Ifall den som äger huset inte ger tillstånd är det nämligen olagligt att hyra ut i andra hand.
4. Om Tore ställer för mycket frågor kan han uppfattas som besvärlig, och det troligt att den som innehar förstahandskontraktet bestämmer sig för att hyra ut till någon annan. Bättre att tacka ja först och ställa eventuella frågor senare.

I.2 Tore: Att tänka på när man flyttar.

Efter en kortare tids studier ska Tore byta till en lite större lägenhet. Än så länge är det tre och en halv månad till flytten.

Vad bör Tore tänka på i nuläget?

1. Han måste säga upp sitt nuvarande kontrakt. Olika abonnemang, såsom internet, telefon och el kan ha olika uppsägningstid.
2. Om man anmäler sin flytt via Skatteverket och gör en adressändring med eftersändning meddelas många automatiskt om flytten. Större företag får ofta uppgifterna om flytten utan att Tore måste höra av sig till dem.
3. Flytten registreras automatiskt om han ringer skatteverket, och Tore behöver inte göra mer än så.
4. I vissa lägenheter ingår el och internet, i andra inte. Om någon av dessa saker inte ingår i lägenheten som Tore flyttar till måste han kolla ifall han kan starta abonnemang i nya lägenheten, och vad det i så fall kostar. På hyreskontraktet bör det framgå vad som ingår i lägenheten.

I:3 Kajsa: Att låna till en bostadsrätt

Kajsa har bott i andrahand innan men vill nu flytta till en bostadsrätt. Många av hennes kompisar gör det, och det visade sig vara väldigt svårt att få en central hyresrätt.

Hon vet att det kostar väldigt mycket med bostadsrätter, men vad finns det mer att tänka på när hon skall låna till ett lägenhetsköp?

1. Kajsa tar ett lån och sen betalar hon bara räntan varje år. Det blir några tusen i månaden oftast, ungefär som att ha en hyresrätt.
2. Totalkostnaden för en bostadsrätt är räntan, som avgörs av bankens räntesatser, plus amortering och lägenhetens månadsavgift. Det kan variera väldigt mycket mellan olika bostadsrättsföreningar. Innan hon bestämmer sig för att köpa måste hon vara säker på vad totalkostnaden blir, och ifall hon fortfarande har råd.
3. Om Kajsa inte har en borgensman får hon inte låna pengar till en bostadsrätt.
4. Förutom lånet måste Kajsa kunna betala en viss procent i egen insats i lägenhetsköpet. Detta är pengar som hon måste spara ihop på egen hand, dessa kommer inte banken låna ut.

Elbolaget

Faktura

Nr 524000807822

2011-02-06

Kundservice: 050-00 00 00 vardagar 09.00-17.00

E-post: kundservice@elbolaget.com

Vid strömavbrott: 050-00 00 58

Kundnummer: 2000237006 1(2)
Personlig kod: 6775
AnläggningsID: 735935 100 057 402 973
OmrådesID: STA
Anläggningsadr: Hemmavägen, Torp, Lgh: 065

Tore Kettlsson
Hemmavägen 65
75 750 Staden

7162

Faktisk förbrukning för elhandel och elnät för perioden 2011-01-01 till 2011-01-31 var 239 kWh

Elhandelskostnad

311,95 kr

Elbolaget Försäljning Sverige (ORG nr 60 60 12 - 0349)

Elnätskostnad

139,10 kr

Elbolaget Distribution Sverige (ORG nr 60 60 12 - 0349)

Öresutjämning

- 0,5 kr

Totalbelopp exkl moms

Moms

Energiskatt exkl moms

360,84 kr

90,21 kr

66,92 kr

Oss tillhanda senast 2011-03-31

451,00 kr

bankgirot

INBETALNING/GIRERING AVI

Med denna avi kan du betala på alla bankkontor eller via

* Bankgiro

* Personkonto

* Privatgiro

* Balanskonto

* Sparbanksgiro

Inbet avgift (ifylls av banken)

OCR

Referensnummer
52400080782245Anges alltid
vid betalning

Betalningsavsändare

Kundnummer: 2000237656

Tore Kettlsson

Fakturans belopp oss tillhanda
senast 2011-03-31

Från bankgironr (vid girering)

Till bankgironr

5902 - 6070

Betalningsmottagare

Elbolaget AB

VAR GOD GÖR INGA ÄNDRINGAR

MEDDELANDE KAN INTE LÄMNAS PÅ AVIN

DEN AVLÄSES MASKINELLT

Referensnr

Kronor

Öre

#

52400080782245 #

451 00 5 >

51108348#41#

2: Energismart

Elbolaget

Kundnummer: 2000237006 2(2)
 Personlig kod: 6775
 AnläggningsID: 735935 100 057 402 973
 OmrådesID: STA
 Anläggningsadr: Hemmavägen, Torp, Lgh: 065

Faktura
Nr 524000807822
 2011-02-06

Fakturaspecifikation

Beräknad årsförbrukning: 3 498 kWh

Faktisk förbrukning för elhandel och elnät för perioden 2011-01-01 till 2011-01-31 var 239 kWh

Mätarnr: 887624004602247	Avläsningsorsak	Datum	Mätarställning
Avläst av nätägare	Normal	2010-12-31	6 284
Avläst av nätägare	Normal	2011-01-31	6 523
Debiterad kWh			239

Elnätsföretag: Elbolaget Distribution Sverige

Elnät - Enkeltariff E4 Säkring: 16 A Lägenhet

Abonnemang	31 dygn	860,00 kr/år	(exkl moms)	73,04 kr
Elöverföring	239 kWh	16,00 öre/kWh	(exkl moms)	38,24 kr
Moms 25% av 111,28 kr				27,82 kr
Summa Elnätskostnad				139,10 kr

Elhandelsföretag: Elbolaget Försäljning Sverige

Elhandel - Rörligt elpris

El	239 kWh	67,10 öre/kWh	(exkl moms)	160,37 kr
Spotpåslag	239 kWh	3,60 öre/kWh	(exkl moms)	8,60 kr
Energiskatt	239 kWh	28,00 öre/kWh	(exkl moms)	66,92 kr
Elcertifikatsavgift	239 kWh	5,72 öre/kWh	(exkl moms)	13,67 kr
Moms 25% av 249,56 kr				62,39 kr
Summa Elhandelskostnad				311,95 kr

Exempel på Statistiksrapport:

	Tidsperiod	Mängd	Pris	Belopp
Elnät Konsumenttariff 2				
Abonnemang	2010-10-01 - 2010-11-30	61 dagar	1 040,00 kr/år	173,81 kr
Elöverföring	2010-10-01 - 2010-11-30	2 534,00 kWh	25,00 öre/kWh	633,50 kr
Summa (varav moms ingår med 161,46 kronor)				807,31 kr
Statistiksrapport, Förbrukning el				
Period	Förbrukning (kWh)	Förbrukning (visad som diagram)		
november 2009	1120			
december 2009	1493			
januari 2010	1921			
februari 2010	1530			
mars 2010	1221			
april 2010	862			
maj 2010	562			
juni 2010	333			
juli 2010	255			
augusti 2010	347			
september 2010	505			
oktober 2010	765			
november 2010	1769			

2:1 Tore: Vad betyder informationen på elräkningen?

Tore har fått sin första elräkning i nya lägenheten. Det framgår tydligt vad han ska betala utifrån fakturan, men hur kunde det sluta med hela 451 kr? I brevet finns även information om autogiro, så att betalningar i fortsättningen dras automatiskt från kontot.

Vad är en bra sak att göra härnäst?

1. Enklast är att registrera betalning via autogiro. Då behöver han inte komma ihåg när räkningarna ska betalas och saker sköter sig av sig självt.
2. Eftersom det är första gången han får en elräkning kan Tore ringa en energirådgivare som kan berätta hur han kan minska sin elanvändning och hålla kostnaderna nere.
3. Tore borde försöka förstå alla siffror på fakturan. När han förstår hur elräkningen fungerar, vad som egentligen kostar och hur slutsumman beräknas är det enklare att välja bra elavtal i fortsättningen.
4. Bättre att bara betala räkningarna när de kommer, utan autogiro.

2:2 Kajsa: Varför är min elräkning så hög?

Kajsa har nu flera månader i rad fått höga elräkningar mellan sexhundra och tusen kronor i månaden. Hon förstår inte varför elen plötsligt har blivit så dyr. På räkningen står det att hon använder över 500 KWh (kilowatt timmar) i månaden.

Hur är det möjligt?

1. Kanske har det blivit fel i mätningarna? Kajsa borde ringa till nätbolaget och dubbelkolla så att elmätaren fungerar som den ska.
2. Det är ett faktum att elen blir dyrare och dyrare. Det är inte mycket att göra åt.
3. Skaffa grenuttag med strömbrytare och koppla in saker med standby-läge till dem så de går att stänga av när Kajsa inte är hemma. En TV på stand-by drar konstant några watt i timmen och i slutändan kan det bli flera hundra kronor i extra kostnad om TV:n inte stängs av.
4. På elbolagens hemsidor finns ofta tips och hjälp för hur man läser sin räkning och minskar sin elförbrukning i hemmet.

2:3 Tore: Att välja elavtal.

Tore har flyttat hemifrån nyligen och har fått veta att han kommer behöva betala elen till lägenheten. Han har aldrig behövt tänka på det innan, och vet verkligen inte vad som gäller när man ska köpa el. Det finns avtal, vet Tore, men han har inte riktigt koll på vad som gäller för olika alternativ.

Vad ska han välja?

1. Rörligt elavtal. Det innebär att priset på elen kan skifta ganska kraftigt under året beroende på hur mycket el som används.
2. Bundet elpris. Priset är redan ifrån början fastställt och det kostar samma oavsett var marknadspriset på el blir.
3. Tillsvidarepris. Det är vad han får ifall han inte tecknar något särskilt avtal.
4. Gör ingenting. Prisskillnaden är inte särskilt stor, det kan till och med bli dyrare ifall Tore väljer ett dåligt avtal.

3:1 Tore: Ny mobiltelefon

Sedan tidigare har Tore en gammal mobiltelefon med kontantkort, men displayen och ljudet har börjat bli väldigt dåliga, så han har bestämt sig för att skaffa en ny. Mest av allt skulle han vilja ha en smartphone, men de kostar flera tusen om man köper dem nya.

Frågan är, tänker Tore, vad som egentligen är bästa lösningen för honom?

1. I princip har operatörer alla erbjudanden där man kan få en telefon till lågt pris, ibland gratis till och med, ifall man går med på att binda sitt abonnemang en tid. I så fall skulle Tore kunna skaffa en smartphone utan att behöva betala för en ny.
2. Tore borde köpa en ny telefon, men inte skaffa abonnemang. Kontantkort är ett bra sätt att hålla kostnaderna nere. Även om det innebär att han måste köpa en ny telefon separat.
3. Att köpa en telefon billigt med bindningstid kan vara en bra idé, men Tore borde kolla vad den totala kostnaden blir. Oftast betalar man en fast månadskostnad utöver det som abonnemanget kostar, och då kan kostnaden bli minst lika hög – kanske högre – än ifall han köpte telefonen direkt.
4. Vad som helst är bra så länge det innebär att bindningstiden är någorlunda kort – max tolv månader. Om man binder upp sig för lång tid är det svårt att byta ifall det dyker upp ett bättre erbjudande.

3:2 Kajsa: Mikrobetalningar

Kajsa är riktigt nöjd med sin nya smartphone, men efter bara två månader dyker det upp en skyhögt räknad i brevlådan. Hon börjar titta på fakturaspecifikationen efter vad som kostat så mycket. Under "övriga tjänster" hittar hon en mängd olika namn som begärt mellan tjugo och hundra kronor i kostnader för "nedladdningstjänster". Sammanlagt blir det 1200 kronor!

Vad ska hon göra?

1. Om det har dragits pengar från hennes telefon och ingen meddelat detta har någon helt klart gjort fel. Det är inte möjligt att ladda ner saker som kostar pengar utan att meddela användaren.
2. Det kostar pengar att ladda ner saker, men omöjligen så mycket som 1200 kronor. I så fall har någon räknat fel. Hon borde ringa telekombolaget och fråga vad som har hänt.
3. De tillägg man kan ladda ner till sin smartphone är sällan gratis. Det är olika från telefon till telefon, men oftast kostar de pengar. Kajsa får betala räkningen och vara mer noggrann med vad hon laddar ner i fortsättningen.
4. Kajsa ska betala den delen av pengarna som är samtals- och sms-avgifter och vägra betala resten. Det är inte rättvist att tvinga någon att betala i efterskott för något man inte ens visste kostade pengar.

4:I Kajsa: Telefonförsäljare

En eftermiddag blir Kajsa uppringd på sin mobiltelefon av en trevlig ung kvinna som frågar ifall hon skulle vilja köpa en specialkonstruerad eltandborste till förmånligt pris. Hon berättar att Kajsa tillhör en speciellt utvald grupp som deras företag kontaktar eftersom de vill ge så många som möjligt en chans att – till ett mycket bra pris – prova deras nya produkt. Om Kajsa vill ha produkten ingår hon samtidigt ett prenumerationsavtal som hon när som helst kan avbryta. Företaget kommer fortsätta skicka exklusiva produkter speciellt utformade för henne, varje månad. Vill hon inte ha produkterna är det bara att säga upp sig.

Vad är ett bra svar här?

1. Kajsa måste först kolla vad för villkor som gäller för abonnemanget. Vad har hon för reklamationsrätt? Vart meddelar man om man vill avbryta abonnemanget eller avstå en produkt? Vad kostar det fortsättningsvis?
2. Det låter som ett bra erbjudande. Kajsa borde köpa eltandborsten och sedan direkt avbryta abonnemanget, så får hon den till bra pris men slipper kostnader i fortsättningen.
3. Telefonsamtal till mobiltelefoner som enbart görs i marknadsföringssyfte är inte tillåtet, enligt de etiska regler som Sveriges Callcenter Förening tagit fram. Eftersom Kajsa inte är en registrerad kund, eller har gett sitt nummer till företaget, så får de egentligen inte ringa henne på mobilen. Hon borde tacka nej och be att inte bli kontaktad igen.
4. Be telefonförsäljaren att ringa upp senare, efter att ha tagit lite tid att tänka igenom beslutet.

4:2 Tore: Bestrida en faktura.

När Tore öppnade posten hittade han en faktura från sitt telekombolag med texten "påminnelse" högst upp. De har även lagt till 50 kr på den ordinarie avgiften. Tore loggar in på internetbanken och ser att han faktiskt har betalat den förra fakturan. Ändå har företaget skickat en påminnelse.

Vad ska han göra nu?

1. Betala fakturan. Han kommer få tillbaka pengarna senare, men måste betala ifall de redan har hunnit skicka ut en faktura.
2. Telekombolaget har gjort något fel. Tore ska skriva till telekombolagets kundtjänst och bestrida fakturan.
3. Låt bli att betala. Har han redan betalat den ordinarie fakturan så är allt lugnt.
4. Ringer kommunens konsumentrådgivning och frågar hur han ska göra - fakturan är ju betald.

4:3 Tore: Köpa och sälja på nätet

Efter lite letande hittar Tore en laptop på Blocket.se. Den är precis så bra som Tore önskar, och säljs dessutom till ett betydligt lägre pris än om han hade köpt den i butik. Säljaren påstår att den är helt nyinköpt. Tore mailar säljaren och frågar om varan finns kvar och hur man betalar för den. Svaret kommer några timmar senare och där står: "Visst finns den kvar! Jag kommer skicka varan efter att hela betalningen har kommit in."

Vad är viktigt att ta reda på innan han bestämmer sig för att köpa?

1. Han måste snabbt bestämma sig, annars kommer någon annan hinna före.
2. Man ska inte betala i förskott, även om säljaren ber om det. Bäst är om man kan träffas. Då kan Tore kontrollera så att datorn fungerar och stämmer med beskrivningen, innan han lämnar över betalningen. På så vis blir båda nöjda.
3. Han borde inte köpa en laptop i andra hand eftersom det är en så pass stor investering. Inte ens om säljaren säger att den är "helt ny". Köper man begagnat är det i befintligt skick. Köper du i affären har du alltid en garanti.
4. Tore borde fråga ifall de kan upprätta ett skriftligt köpekontrakt där säljaren beskriver produkten och dess skick. Tore ska även be säljaren att uppvisa kvitto och garanti eftersom denne påstår att datorn är helt ny. Dessutom är Tore som köpare ansvarig för att kontrollera att varan han köper inte är stulen.

4:4 Kajsa: Försäljare på stan.

På torget har ett telekombolag satt upp en monter. En av försäljarna närmar sig Kajsa och frågar vänligt och glatt vad hon har för telefonabonnemang, hur mycket hon ringer och ifall hon har funderat på att byta. Kajsa blir indragen i en diskussion där försäljaren ivrigt visar hur mycket fördelaktigare deras alternativ är. Erbjudandet går dessutom ut redan imorgon. Även att hon inte är riktigt säker på vad hennes nuvarande abonnemang har för priser så minns hon den höga räkningen hon fick för ett tag sedan. Och flera av hennes kompisar använder samma operatör.

Vad ska hon göra?

1. Det känns fel att bara säga nej och gå. Hon kan skriva på nu och ändra sig senare.
2. Svårt att bestämma så fort. Bättre att hon väntar, går hem och läser om erbjudandet på nätet. Fråga försäljaren ifall hon kan beställa samma abonnemang hemifrån.
3. Om erbjudandet går ut imorgon så är det bättre att skriva på här och nu.
4. Kajsa borde fundera på om hon verkligen behöver ett nytt abonnemang över huvud taget. Hade hon ens tänkt skaffa ett nytt innan försäljaren dök upp? Om inte så borde hon inte skriva på något nu heller.

5:1 Kajsa: Handla på avbetalning.

En platt-tv hade varit trevligt, tycker Kajsa. Men det är tio dagar kvar till lönen betalas ut, och rean på online-butiken tar slut om fyra dagar. Företaget erbjuder kostnadsfri uppdelning av betalningen. Det låter som ett bra alternativ, tänker Kajsa. Och hon vill verkligen, verkligen ha TVn.

Vad ska hon göra?

1. Kajsa borde vänta och se om det dyker upp ett bättre erbjudande senare, ett som hon har råd att betala för.
2. Spara är bättre, man vet aldrig om det blir mindre i plånboken senare. Bättre att handla för pengar hon har, än pengar hon kanske får.
3. Att betala i efterhand låter som en bra idé. Det står att det tillkommer en liten uppläggningsavgift (150kr) vid köpet men i övrigt blir det inga extra kostnader. Det är absolut värt det!
4. Kanske kan Kajsa kolla om det går att låna pengar av en kompis eller föräldrar tillfälligt, och sen betala tillbaka direkt när hon får lön?

5:2 Tore: Att skaffa kreditkort

När Tore ska skaffa möbler till sin nya lägenhet inser han att hans studiemedel inte räcker för att betala för de möbler som han vill ha. En kompis föreslår att han skaffar ett kreditkort. Då kan han köpa vad han vill, så länge han betalar igen nästa månad. Kreditkort verkar krångligt, tycker Tore, men å andra sidan vill han gärna kunna handla även om han inte har pengar just för tillfället.

Kommer han kunna skaffa kreditkort?

1. Ja, vem som helst kan skaffa ett kreditkort. Olika kort har olika villkor.
2. Tore är studerande, och har inte tillräckligt hög inkomst för att få kreditkort.
3. Han borde inte skaffa kreditkort överhuvudtaget. Det leder till att han köper saker fast han egentligen inte har råd, och skjuter kostnaderna framför sig.
4. Det är inga problem att skaffa kreditkort eftersom Tore inte har några betalningsanmärkningar.

6:I Tore: Studiemedel.

Tore har fått extrajobb som tidningsbud på helger. Det betalar inte jättemycket, men tillräckligt för att han ska få lite extra pengar i kassan. Samtidigt tar han fullt studiemedel, men än så länge tjänar han inte mer än att han fortfarande kan ta fullt studielån.

Hur bör han göra i fortsättningen med studiemedel och lån?

1. Han borde fortsätta ta fullt lån, det blir mer pengar i månaden. Roligare än att vara fattig student.
2. Studiemedel är också ett lån, som ska betalas tillbaka med ränta. Tore borde inte ta mer lån än han behöver, utan leva delvis på pengarna från extrajobbet.
3. Han borde ta fullt lån, men spara pengar samtidigt och inte köpa saker i onödan.
4. Ju lägre lån han tar, desto kortare återbetalningstid. Han borde gå in på www.csn.se och göra en uträkning utifrån hur mycket lån han tar, titta vad han får tjäna som mest. Sen kan han utifrån det bestämma hur stort lån han tror att han behöver.

6:2 Kajsa: Sms-lån.

Den här månaden har Kajsa både köpt saker till lägenheten, skaffat nytt mobilabonnemang och en dyr jacka. Pengarna tog slut fort, men det är bara två veckor till nästa lön. Nu har Kajsas tre bästa vänner föreslagit att de skall köpa en skidresa. Det är ett specialerbjudande och priset för resan är väldigt lågt. Kompisarna säger att de måste betala inom två dagar, annars är det försent. Om Kajsa vill följa med måste hon få fram pengarna, och det snart. Kajsa kollar runt på olika sorts lån man kan ta, och det som verkar enklast är att ta ett snabbt lån via sms. Återbetalningstiden är bara tre månader, även om räntan är hög.

Hur borde hon göra nu?

1. Man kan ju se det lite som att Kajsa går plus minus noll. Hon får ju betala lite extra för att täcka lånets ränta, men hon får ju resan väldigt billigt.
2. SMS-lån har ofta höga avgifter. Kajsa borde titta en gång till på totalsumman. Ifall hon inte kan betala tillbaka inom tre månader, hur mycket kostar det henne då?
3. Se om det inte finns andra alternativ. Kanske finns det någon bank som lånar ut mindre summor till bättre villkor?
4. Fråga om kompisarna kanske kan tänka sig att vänta några veckor, även om de kanske måste ta en annan resa.

6:3 Kajsa: Att gå i borgen.

Bästa kompisen Cecilia har brutit upp med sin pojkvän och är desperat för att få eget boende. Hon har bestämt sig för att köpa en lägenhet och blivit beviljad ett banklån. Men det fattas 25000kr av handpenningen som krävs för köpet, och Cecilia måste hitta någon som kan gå i borgen ifall hon skall få det sista lånet, som är ett blacolån. Om Cecilia inte får pengarna kommer hon inte kunna köpa lägenheten.

Ska Kajsa gå i borgen för sin väninna?

1. Ja, det är såklart hon ska. Cecilia är hennes bästa kompis och utan pengarna kommer hon inte ha något boende.
2. Nej, Kajsa ska inte gå i borgen för någon, inte ens sin bästa kompis. Att gå i borgen betyder att ifall Cecilia inte kan betala, så tvingas Kajsa göra det.
3. Kajsa kan själv låna några tusen till Cecilia ifall det hjälper, men inte gå i borgen.
4. Kanske kan Kajsa hjälpa Cecilia att fixa fram pengar på något annat sätt än genom blacolån?

7:1 Tore: Bortglömd faktura.

När Tore efter julhelgen städade sitt skrivbord blev han alldeles kall då han såg en faktura ligga underst i högen av papper som han inte rört på en månad. Det var räkningen för internetabonnemanget. Han letade igenom posten och hittade ingen påminnelse. På den obetalda fakturan var sista betaldatum för över en månads sedan.

Vad borde han göra?

1. Det var en månad efter sista betaldatum, det har gått vidare till inkassoföretaget. Han borde vänta på en ny räkning från dem.
2. Han måste betala räkningen så fort som möjligt, så hinner den kanske inte gå vidare till inkassoföretaget.
3. Tore ska ringa till inkassoföretaget och se till att de stoppar behandlingen av ärendet. Han måste betala en extraavgift men den kostnaden kommer han inte undan i nuläget ändå.
4. Om hans internetleverantör inte har skickat en påminnelsefaktura kan de inte skicka betalningen till inkassoföretaget. Tore ska betala räkningen direkt för att slippa dröjsmålsränta.

7:2 Kajsa: Betalningsanmärkning

Kajsa har nu två mobilabonnemang, ett lägenhetslån och har dessutom flera inköp som hon gjort på kredit. Lite oväntat blev månadens elräkning dessutom väldigt hög, och nu inser Kajsa att hon dessutom har glömt en delbetalning för två månader sedan. Hon börjar bli lite orolig för att hon skall få en betalningsanmärkning.

Hur ska hon lyckas betala allting?

1. Om hon ringer till alla företag som hon är skyldig pengar och förklara sin situation kommer de kanske kunna hjälpa henne med en ny betalningsplan.
2. Hon borde se ifall hon kan samla alla sina skulder och ta ett banklån för att betala dem.
3. Det krävs ganska mycket skulder för att få en betalningsanmärkning, det räcker inte med ett enskilt fall. Prioritera de saker som hon kan betala.
4. Risken är stor att Kajsa kommer att få en betalningsanmärkning, men om hon vet med sig att hon inte har betalat sina skulder är det bättre att hon direkt kontaktar Budget- och skuldrådgivningen och ber om hjälp med sin ekonomi, än att hon skjuter problemet framför sig.

8:1 Kajsa och Tore: Att flytta ihop.

Kajsa och Tore träffades genom gemensamma vänner och har inlett ett förhållande. Efter ett par månader bestämde de sig för att flytta ihop i Kajsas lägenhet. Det tjänar de båda på ekonomiskt, plus att Kajsa och Tore bodde ganska långt ifrån varandra innan.

Vad är viktigt att tänka på innan man blir sambo?

1. De måste skriva ett samboavtal. I samboavtalet skall det beskrivas vem som äger vad vid inflyttningen.
2. De måste bestämma hur de skall dela boendekostnaderna mellan sig. Vem som äger vad kommer man ihåg utantill, i alla fall de viktiga sakerna som kostar mycket pengar.
3. Med tiden kommer de fram till vad som måste bestämmas i förväg. Det känns lite väl formellt att skriva avtal när man ska flytta in hos någon man är kär i.
4. Efterhand bör de dokumentera vem som betalar vad i lägenheten, och även komma ihåg att räkna med matkostnader.